

به نام خدا

وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

خلاصه گزارش طرح پژوهشی سازمانی

عنوان طرح پژوهشی

مطالعه پیشران‌ها و بازدارنده‌های نگارش خلاصه همگان‌فهم برای انتشارات دانشگاهی

تاریخ شروع طرح پژوهشی	۱۴۰۰/۰۳/۲۲	تاریخ پایان طرح پژوهشی	۱۴۰۱/۰۳/۲۹
نام و نام خانوادگی مجری طرح پژوهشی	پرویز شهریاری	نام و نام خانوادگی همکاران طرح پژوهشی	بهروز رسولی

درباره طرح پژوهشی

به دلیل‌های بسیار و گوناگون، عامه مردم باید به شیوه‌ای در جریان یافته‌های علمی باشند تا شاید بتوانند از آنها بهره‌مند شوند. امروزه شمار ابزارها و روش‌هایی هم که برای این کار طراحی و پیاده‌سازی شده‌اند کم نیست. «خلاصه همگان‌فهم» یکی از این روش‌هاست که در چند سال گذشته در کانون توجه پژوهشگران - به ویژه در زمینه‌های پزشکی - جای گرفته است. خلاصه همگان‌فهم نوشته‌ای بسیار کوتاه و گزیده از یک اثر علمی است که می‌کوشد به زبان ساده چرایی، چگونگی، و دستاورد پژوهش را برای عامه مردم - که دانش دانشگاهی بالایی ندارند، توضیح دهد. پژوهش‌های گذشته نشان داده‌اند که این خلاصه‌ها می‌توانند تأثیر پژوهش‌های دانشگاهی را در جامعه بیشتر کنند و در درازمدت سودمندی‌های علم را با جامعه به اشتراک بگذارند. با این حال، شمار این خلاصه‌ها هنوز بسیار نیست و شاید کمتر از ۱۰ درصد پژوهش‌ها چنین خلاصه‌هایی به همراه دارند. هدف این پژوهش آگاهی از پیشران‌ها و بازدارنده‌های نگارش خلاصه‌های همگان‌فهم برای آثار دانشگاهی است.

روش پژوهش

از آنجایی که پژوهشگران در پژوهش کنونی به دنبال شناسایی کلیدی‌ترین پیشران‌ها و بازدارنده‌های نگارش

خلاصه همگان فهم هستند، در واقع به دنبال کلید زدن یک کار نظری تازه در این زمینه هستند. از این رو، پژوهش کنونی را باید در شمار آنهایی بیاوریم که با هدف اکتشافی راه اندازی می شوند. نظر به هدف پژوهش و آنچه گفته شد، رویکرد کیفی مناسب تر از رویکرد کمی می تواند به این پژوهش در دستیابی به هدف های پژوهش یاری رساند. روش شناسی های گوناگونی در رویکرد کیفی می توانند مطرح باشند، ولی در این پژوهش تنها از یک روش بهره برداری نشده و روش های گوناگونی به کار گرفته شده اند. در گام نخست، مرور آثار و نوشته های در پیوند با موضوع پیشران ها و بازدارنده های نگارش خلاصه همگان فهم در پیش گرفته شد. برای انجام مرور آثار، کلیدی ترین پایگاه اطلاعاتی دربردارنده نوشته های فارسی و انگلیسی کاوش شدند. در گام دوم، به منظور گردآوری داده به صورت استقرایی - برای یافتن دسته هایی که این پیشران ها و بازدارنده ها را تبیین کنند - نیاز به روشی بود که بتواند استنتاجی پذیرفتنی از داده های کیفی گردآوری شده به دست دهد. از این رو، در این گام، از روش «مایلز و هابرمن» برای تحلیل داده های کیفی بهره برداری شد. رویکردی که آنها برای تحلیل کیفی در اثر خود معرفی کرده اند، به روش «قوم نگاری» با آمیزه ای از «گراند تئوری» نزدیک تر است. بر این پایه، با ۱۶ تن متخصصان ترویج علم و متخصصان موضوعی در زمینه های گوناگونی علمی مصاحبه شد. مصاحبه ها پیاده سازی و با نرم افزار «مکس کیو.دی.ای.» تحلیل شدند تا شکاف دانشی کنونی پر گردد.

یافته های طرح پژوهشی

بر پایه یافته های پژوهش، ۱۸ پیشران و ۳۱ بازدارنده کلیدی در نگارش خلاصه های همگان فهم نقش دارند. می توان پیشران های نگارش خلاصه همگان فهم را در سه تم توسعه جامعه، توسعه پژوهشگران، و توسعه پژوهش ها و بازدارنده های نگارش این خلاصه ها را در پنج تم فضای ناکارآمد پژوهشی، آماده نبودن بافت ترویج، چالش های ابزار ترویج، تردید درباره اثرگذاری پژوهش، و مردد بودن پژوهشگران دسته بندی کرد. برخی از پیشران های استخراج شده در پیوند با خود پژوهشگران هستند؛ یعنی این پیشران ها با انگیزه ها و ویژگی های پژوهشگران ارتباط دارند. برای نمونه، وظیفه اخلاقی، افزایش آوازه، بکارگیری عملی یافته ها، افزایش آگاهی همگان، گرفتن جایزه، جذب مشارکت، بازخوردگیری، رقابت با همکاران، جذب منابع مالی، امنیت اجتماعی، توسعه اجتماعی، ایجاد تغییر، افزایش همکاران پژوهشی و ساخت شبکه علمی، افزایش کیفیت پژوهش، و جذب دانشجو از مسائلی هستند که با پژوهشگران در پیوند هستند. ولی برخی دیگر از پیشران ها، همانند درخواست کارفرما، پشتیبانی مؤسسه ها، و پشتیبانی دولت در پیوند با نهادها (سیاست گذار، مجری، یا پشتیبان مالی) هستند. «درخواست همگان» نیز در پیوند با جامعه است. از سوی دیگر، برخی از بازدارنده های نگارش خلاصه همگان فهم در پیوند با خود پژوهش است؛ برای نمونه، یا پژوهش ها به اندازه کافی برای جامعه جذاب نیستند، یا نتایج پژوهش های علمی قطعی نیستند، یا احتمال پیامدهای منفی وجود دارد. زندگی در جهان خود، هراس از فهم نادرست همگان، هراس از بهره برداری نادرست،

تنزل جایگاه علم، ناآشنایی با مفهوم و شیوه نگارش خلاصه همگان فهم، کمبود زمان، و آوازه منفی میان پژوهشگران از بازدارنده‌هایی هستند که می‌توان آنها را به خود پژوهشگر پیوند داد. افزون بر این، برخی از این بازدارنده‌ها در پیوند با جامعه هستند (همانند باور نداشتن عامه به علم)، برخی در پیوند با نهادها (همانند نبود پاداش، و نبود فرهنگ ترویج علم)، و برخی دیگر در پیوند با خود خلاصه همگان فهم (همانند ناکارآمدی ابزار ترویج، شمار کم خوانندگان، نبود زیرساخت‌های فنی لازم، و نبود فضایی برای انتشار).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

باید توجه داشت که برخی از بازدارنده‌هایی که در نوشته‌های دانشگاهی و مصاحبه‌ها اشاره شده‌اند، از بازدارنده‌های ترویج علم (و نه فقط نگارش خلاصه همگان فهم) هستند. برای نمونه، هراس از بهره‌برداری ناروا از یافته‌های علمی، هراسی فراگیر است که در همه روش‌های ترویج علم به چشم می‌خورد. با این حال، اگر آگاهی کامل درباره پژوهش و یافته‌های آن به جامعه خوانندگان خلاصه همگان فهم داده شود، برخی از بازدارنده‌ها رنگ خواهند باخت. گمان می‌رود نتایج این پژوهش بتوانند به سیاست‌گذاران آموزش عالی و پشتیبانان مالی و معنوی پژوهش یاری رسانند تا راهکارهایی برای افزایش نگارش این خلاصه‌ها طراحی کنند؛ چراکه این خلاصه‌ها نقشی بی‌همتا در ترویج علم و ساده‌سازی یافته‌های پژوهشی دارند. افزون بر این، دیگر مؤسسه‌ها نیز می‌توانند از یافته‌های این پژوهش بهره‌مند شوند؛ برای نمونه، کتابخانه‌های عمومی که در ردیف نخست ترویج علم جای گرفته‌اند می‌توانند با یاری خلاصه‌های همگان فهم فعالیت‌های ترویج علم خود را گسترش دهند و آگاهی از پیشران‌ها و بازدارنده‌های نگارش خلاصه همگان فهم می‌تواند برای آنها نیز سودمند باشد. به هر شکل، به نظر می‌رسد انجام کارهایی کلیدی می‌تواند به افزایش نگارش خلاصه همگان فهم یاری رساند، از جمله این کارها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ☐ بازاریابی در زمینه نگارش خلاصه همگان فهم؛
- ☐ انتشار نشریه‌ای ویژه برای نشر خلاصه‌های همگان فهم؛
- ☐ گذاشتن فیلدی در سامانه گنج؛
- ☐ درست کردن یک پایگاه ملی برای انتشار خلاصه‌های همگان فهم؛
- ☐ دعوت پیشگامان برای نگارش خلاصه‌های همگان فهم؛
- ☐ امتیاز دادن به نگارش خلاصه همگان فهم در آیین‌نامه‌های ترفیع و ارتقای اعضای هیئت علمی؛
- ☐ سرفصلی آموزشی برای آشنایی با خلاصه همگان فهم در مؤسسه‌ها.